

viskolcz.noemi_5_22

AKADÉMIAI DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Viskolcz Noémi

**AZ ÖNTÖRVÉNYŰ PALATINUSNÉ:
THÖKÖLY ÉVA (1659–1716)**

Miskolc, 2022

viskolcz.noemi_5_22

I. Az értekezés célkitűzése és tudománytörténeti előzményei

1. Az értekezés célkitűzése

1682. március 31-én váratlanul, 41 éves korában meghalt Esterházy Orsolya. Férje, a Magyar Királyság nádora, Esterházy Pál, rövid gyászidőszak után augusztus 9-én feleségül vette az 1671 óta az udvarában nevelkedő gyámleányát, Thököly Éva grófnőt, akivel már korábban is viszonya volt. Ezzel kezdetét vette egy 31 évig tartó hosszú házasság, olyan jól dokumentált viszályok, háborúskodás és perek kíséretében, amelyre ritkán lehet példát látni nemcsak a kora újkori, de a későbbi magyar történelemben is. A férj, Esterházy Pál, nádor, hadvezér, aranygyapjas herceg, a 17. század második felének jól ismert történelmi szereplője. Bár korszerű monográfia még nem született róla, életműve már sok aspektusból tárgyalásra került. A hosszú és figyelemreméltó politikusi életpálya és mecénási tevékenység mögött azonban a két házastárs szinte soha nem látszott. Az első feleség, Esterházy Orsolya, annyiban keltett érdeklődést, hogy a vele való rokonházasság biztosította a vagyon Esterházy kézben maradását. Thököly Éva általában a fivére, Imre miatt került említésre.

Az értekezés célja Thököly Éva sorsának bemutatása, amelyről az a benyomásom alakult ki, hogy sok szempontból különleges téma. Különleges, mert egy olyan korszakban élt a 17–18. század fordulóján, amelyben a történelem eseményeit elsősorban férfiak formálták és amelyben a nők, még ha magasrangú arisztokrata asszonyok is voltak, kevés nyomot hagytak maguk után. Legalábbis ahhoz keveset, hogy egy önálló, monográfia igényű értekezés összeálljon belőlük. Kiadatlan és frissen feltárt levéltári források azonban lehetővé tették egy átfogó biográfia megrajzolását – a gyermekkortól a halálig – és ezzel egy olyan izgalmas és fordulatos életút válik láthatóvá, amely több mint 300 éven át rejtve maradt a szemek előtt.

Különleges Thököly Éva sorsa még azért is, mert életében a sikerek és kudarcok látványosan váltották egymást, de mindig képes volt erőt gyűjteni és a nehéz helyzeteken felülemelkedni. Előbb kislány korában, 11 évesen érte traumatikus élmény, amikor édesapja elhunyt az ostromlott Árva várában, fivére, a nála két évvel idősebb Thököly Imre Erdélybe menekült, ő pedig Mária nővérel együtt a király által kijelölt gyámhoz került. Minden Magyar Királyságbeli vagyonukat elkobozták, idegen udvarban nevelték őket, ahol az evangélikus vallásukat is meg kellett tagadniuk. Mindezek ellenére Thököly Évának a gyámleányi státuszból a gyámajával kötött házassággal sikerült kiemelkednie és egy új életszakaszt elkezdenie. Gyermekeket szült és még vagyont is tudott szerezni. A másik hasonló zuhanás 1700-ban történt. Bécsben letartóztatták és azzal vádolta meg a férje, Esterházy Pál, hogy megmérgezte őt. Thököly Évát elítélték és a tulli kolostorba zárták anélkül, hogy tudta volna, hogy mennyi ideig tart a fogsága. A vagyonát most nem a kincstár, hanem a férje vette el tőle. De ebből a súlyosnak látszó helyzetből is felállt, s több év küzdelem után elérte a teljes rehabilitációját.

Thököly Éva életének fejezetei nem azonos súllyal szerepelnek az értekezésben, a forrásoktól függően egyes életszakaszok jobban kidolgozottak, mások kevésbé. A dolgozat hat jelentősebb életrajzi egységre tagolódik, ezekben Thököly Éva családját, a gyámságban töltött éveit, a házasságát, az

elítélését, az elválás utáni 16 év történetét és a hercegasszony hagyatékát tárgyalom. Ha az időkereteket tekintjük, a Thökölyek 16. század végi felemelkedésétől 1716-ig, Thököly Éva haláláig jutunk el, és a fő hangsúlyok a házassága megkötése és az elhunyt közötti több mint három évtizedre esnek.

Thököly Éva sorsa egyben Esterházy Pál és az Esterházy család története is, egy olyan szerencsés és tragikus fordulatokban gazdag történelmi tabló, amelynek közre adása új és eddig ismeretlen vonásokkal járul hozzá a Magyar Királyság arisztokráciájának 17. század végi, 18. század eleji történetéhez. Az értekezés mindezek mellett is nem köztörténeti fókuszú, bár természetesen a háttérben mindig felsejlenek a nagy történelmi események s nem is kettős biográfiának készült, még annak ellenére sem, hogy Thököly Éva és Esterházy Pál életének eseményei szorosan és szétválaszthatatlanul összefonódnak. A témának köszönhetően úgy vélem, hogy az Esterházy családra és Esterházy Pál életútjára vonatkozóan is számos új eredmény született.

2. Kutatástörténeti előzmények

A házasság a kora újkori Magyar Királyságban a társadalom fontos alapintézménye, erre a korszakra már kiérlelt és önálló kánonjogi törvények, valamint társadalmi szokások és szabályrendszerek által behatárolva. Az eddigi kutatások alapján kijelenthető, hogy Esterházy Pál és Thököly Éva házassága megromlott, botrányokkal járt, perekkel folytatódott és szétköltözéssel végződött, s bár a korban nagy nyilvánosságot kapott, de egészen 2020-ig Thököly Évával foglalkozó jelentős tanulmány nem született. 2020-ban jelent meg az osztrák Esterházy Privatstiftung munkatársának, Margit Koppnak a német nyelvű kismonográfiája. A mű erényei közé tartozik, hogy felhívta a figyelmet a bécsi ferencesek archívumában lévő s a magyar kutatások előtt teljesen ismeretlen Thököly Éva levéltárra, valamint, hogy jól válogatott és kvalitásos a szöveget kiegészítő képanyaga. Emellett azonban a történeti ismeretek hiánya és súlyos tévedések is jellemzik az írásművet, ami azért is sajnálatos, mert német nyelvterületen minden bizonnyal hosszú ideig meghatározó lesz az Esterházy családra és Thököly Évára nézve.

Az Esterházy hercegi családról és Esterházy Pál életéről, politikájáról azóta jelennek meg publikációk, amióta a család a 19. század utolsó harmadában megnyitotta a levéltárát a kutatások előtt. Az első nagy életút monográfia is a család saját levéltárosa, Merényi Lajos és a hitbizomány tudós gondnoka, Bubits Zsigmond püspök tollából született. A későbbiekben a forráskiadások (végrendeletek, családi napló, levelezések, Esterházy Pál írói életműve) és az egyes részterületekkel foglalkozó tanulmányok nyertek teret. A sorból kiemelkedik és munkamódszerét tekintve rám nagy hatást gyakorolt Iványi Emma munkássága, aki az Esterházy-levéltár referenseként jól ismerte az anyagot és példászerűen dolgozta fel Esterházy Pál közigazgatási tevékenységét. Az Esterházyakról Burgenlandban az Esterházy Privatstiftung kezdeményezésére és tartományi keretek között is indultak el kutatások, és nagyon hasznosak a Kismartonban és Fraknón megrendezett kiállításokat kísérő tanulmány- és katalóguskötetek is. Az utóbbi évekből az Esterházy Pál halálának 300. évfordulóján rendezett

konferencia és annak Ács Pál által szerkesztett kötete jelentős, amely összesítette a legújabb eredményeket.

Az értekezés tágabb kontextusát tekintve a korszakra vonatkozó nőtörténeti kutatások eredményeire is támaszkodtam. Ezek előzményei a 19. század utolsó harmadától megjelenő kevésbé kvalitatív női életrajzok. Leginkább Takáts Sándor munkássága figyelemreméltó a 20. század első harmadából, míg újabban R. Várkonyi Ágnesnek Zrínyi Ilonával, Péter Katalinnak a családok és a gyermekek, valamint a házasság történetével, Horn Ildikónak a női végrendeletekkel, Lengyel Tündének a 17. századi arisztokrata asszonyokkal, ugyancsak őtőle a Várkonyi Gáborral közös Báthory Erzsébettel, Peres Zsuzsannának a házasságok jogi hátterével, Erdély Gabriellának a házasságokkal és a mozaikcsaládokkal összefüggő kutatásai a meghatározóak. Thököly Éva rangja és státusza alapján a Magyar Királyság elitjébe és egyúttal a Habsburg Birodalom arisztokráciájába tartozott, ezért az utóbbira irányuló kutatások is irányadóak. Kézszelfogható új eredmények születtek a Habsburg császárok feleségeinek tevékenységét illetően többek között Katrin Keller és munkatársainak a munkássága révén, de alapvetőek Beatrix Bastl forrásalapú (házassági szerződések, végrendeletek, inventáriumok, levelezések) vizsgálódásai a kora újkori osztrák arisztokrata nők életére vonatkozóan. A biográfia módszertanát tekintve is hasznosnak találtam Susanne Claudine Pils Johann Theresia Harrachról szóló új szemléletű monográfiáját, ugyanis összehasonlításra alkalmas párhuzamokat kínált Thököly Éva életéhez.

II. Források és módszerek

1. Az értekezés forrásai

Egy komplex életrajz alapjaihoz elsősorban olyan sokrétű forrásanyag szükséges, amely több szempontú és tárgyilagos értékelést tesz lehetővé a tárgyalt személy tevékenységéről. Az általam Thököly Éva biográfiájához bevont és feldolgozott források jó része kiadatlan. A felhasznált adatok alapvetően három levéltárból származnak: a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár Esterházy hercegi család levéltárából, az Esterházy Magánalapítvány fraknói archívumából (Archiv der Esterházy Privatstiftung, Forchtenstein) és a bécsi ferences levéltárból (Archiv der Franziskaner Wien).

Az Esterházy hercegi levéltárnak két egysége is nélkülözhetetlenek bizonyult a kutatásokhoz és ezért ezek teljes áttekintésre kerültek. A P 125 jelzetű egységről érdemes tudni, hogy nem szervesen, a levéltári iratképződés folyamatában jött létre, hanem Hajnal István (1892–1956) hercegi történész és Hárich János (1904–1990) hercegi levéltáros válogatta össze az 1920–1930-as években. Ez az állag Esterházy Pál több mint 11.000 iratát tartalmazza, a személyes és hivatali levelezésén túl politikai iratok és egy vegyes jellegű anyag (számlák, szerződések, feljegyzések, inventáriumok) tartozik ide, köztük a Thököly Évával folytatott levélváltás 323 darabja. A másik egység a törzslevéltárban, az ún. *Repositoriumban* található (P 108 Rep. 41), amely a Thököly család dokumentumait, illetve a Thököly

Évától származó vagy rá vonatkozó iratokat foglalja magába. Ezek mellett a *Repositorium* számos más részét is kutattam: a teljesség igénye nélkül megemlítem az egyházi ügyeket (Rep. 1), a rang- és címadorányozásokat (Rep. 2), a házassági ügyeket (Rep. 3), a végrendeleteket (Rep. 4) és további, az uradalmak ügyeit és birtokjogi iratokat felölelő egységeket.

A fraknói levéltár ma magántulajdonban van és csak korlátozottan kutatható. Az elmúlt évek folyamán kollégáimmal együtt sikerült az évrend szerint őrzött kismartoni, fraknói és részben a lakompaki számadásokat átvizsgálni, amelyek többek között az udvartartáshoz, a gazdálkodáshoz, az építkezésekhez, a vásárlásokhoz stb. szolgáltak fontos adalékokkal. Emellett megemlítendő az ún. *Acta Varia* anyag is, amely az elnevezésének megfelelően a besorolásra nem alkalmas vegyes jellegű iratokat tartalmazza, köztük számos Esterházy Pál-korabeli dokumentumot. A fraknói levéltár fontos és feltáratlan egysége Bezerédy Ádám levelezése, aki, mint a nádor egyik bizalmasa és familiárisa, nagy szerepet játszott Thököly Éva perében.

A bécsi ferences levéltár Thököly Éva állagára tehát Margit Kopp hívta fel a figyelmet. Bár a Covid-járvány megnehezítette a bejutást, 2022 tavaszán a rend engedélyével ennek az állománya is elérhetővé vált. A 18 doboznyi irat Thököly Éva 1700 utáni tevékenységének a lenyomata, bár a gyűjtemény nem teljesszerű (hiányoznak például a neki írt személyes levelek), hanem a ferences renddel és főként a hercegasszony örökségével összefüggésbe hozható dokumentumok összessége. Az osztrák ferences provincia, mint a hercegasszony végrendeletének egyik fő kedvezményezettje, évszázadokon keresztül őrizte sértetlenül a rájuk maradt iratokat.

A Thököly Éva életéhez összeállított adatbázis további fontos forrásait képezte a Magyar Kamara Archívuma NRA (E 148) állaga, ahol különösen a Thökölyek Magyar Királyságbeli és erdélyi birtokjogi viszonyaira maradtak értékes iratok, de egy-egy fontos forrás, dokumentum a herceg Batthyány levéltárból, a besztercebányai Koháry levéltárból, az esztergomi Primási Levéltárból is hasznosítható volt.

Végül meg kell említenem, hogy Thököly Éva és Esterházy Pál levelezését egy interdiszciplináris kutatócsoport (tagjai: Király Péter, Kiss Erika, Monok István, Zvara Edina, Viskolcz Noémi) dolgozta fel az elmúlt években, a kiadvány megjelenése 2022 őszén várható. Emellett előkészületben van a Thököly Éva egyéb iratait tartalmazó második kötet is, ugyanennek a munkaközösségnek a gondozásában.

2. Az értekezés módszertana

A történeti biográfia műfaja sok improvizálásra nem ad lehetőséget, de erre talán nem is volt szükség. A műfaj hagyományait követve kronológiai sorrendben állnak az egyes fejezetek, így előbb a Thököly család, majd Thököly Éva gyámságban töltött évei kerülnek bemutatásra. A legnagyobb terjedelmet a Thököly Éva és Esterházy Pál házasságáról szóló fejezet teszi ki, ezen belül azonban tematikai szempontú bontásban a házasság összetartó pilléreinek elemzése következik, valamint annak a feltárása, hogy milyen okok vezettek a házastársak közti viszony megromlásához. Végül Thököly Éva

külön életének 16 évét és a jogaiért, méltóságáért folytatott küzdelme tárgyalása után a végrendeletről és a hagyatékról szóló fejezetek zárják az értekezést. A függelékben egy Esterházy Pál végrendeleteiről összeállított táblázat, egy helynévkonkordancia és egy kronológia segítik a tájékozódást.

Thököly Éva élete eseményeihez a lehető legteljesebb forrásanyagot igyekeztem bevonni, s fontosnak tartottam, hogy a személyes jellegű forrásoknak ún. kontrollforrásai is legyenek, és akár elbeszélő, akár más jellegű forrástípusok összevetésével, több nézőpont alkalmazásával, valamint tárgyilagos és kritikus szemléletmód érvényesítésével lehessen tekinteni ennek az asszonynak az életére. Az értékelésben nem befolyásolható más történelmi álláspont, hiszen sem Esterházy Pál magánélete, sem pedig Thököly Éva sorsa nem képezte eddig kutatások tárgyát, eltekintve Margit Kopp kismonográfiájától, amelyben egyébként ő is Thököly Éva szabadságáért folyó heroikus erőfeszítéseit figyelte meg.

Az értekezés írásakor interdiszciplináris munkacsoportunk viták és beszélgetések során kiérlelődött összetett szempontjait is igyekeztem alkalmazni, így elmondható, hogy a művészet-, zene- és irodalomtörténészek kutatásai is termékenyítőleg hatottak Thököly Éva személyiségének, az udvarában érvényesülő anyagi és szellemi kultúrájának a megítélésében. Ezért tartottam fontosnak az értekezésben képek közlését is, amelyek közelebb visznek az árnyaltabb látásmód kialakításához.

III. Az értekezés főbb eredményei

Miután az értekezés nagyobb részt újonnan feltárt levéltári anyagokra épül, ezért számos új, az alábbi pontokban összefoglalt eredményt tartalmaz.

1. A Thököly család

A disszertáció első része Thököly Éva családjának a történetével foglalkozik elsődlegesen azzal a céllal, hogy eredetileg milyen örökség várt volna a fiatal, házasság előtt lévő lányra. Ehhez a Thökölyek vagyoni viszonyainak feltérképezésére volt szükség. Azt gondolhatnánk, hogy a téma a Thököly Imréről szóló könyvtárnyi szakirodalomban jól feldolgozott, ám a Thököly Sebestyén és Thököly Imre közötti két generáció tevékenységéről csak nagyon kevés adat állt rendelkezésre. Bár mind az idősebb, mind a fiatalabb Thököly Istvánnak érdekes az életútja, a biográfia szempontjából fontosabb kutatási célt jelentett a házasságok révén szerzett vagyon felmérése. Idősebb Thököly István Thurzó Katalint vette feleségül, aki gazdag hozományán kívül az igen jelentős árva-letavai birtokrészt hozta magával a házasságba. Fiuknak, Istvánnak, 1651-ben az az erdélyi Gyulaffy Mária nyújtotta a kezét, akinek Bethlen István unokájaként kulcsfontosságú szerepe volt a Thökölyek erdélyi terjeszkedésében. A Thököly-Gyulaffy házaspár életben maradt négy gyermeke, Katalin (1655), Mária (1656), Imre (1657) és a legkisebb, Éva (1659. február 1.) ezzel tekintélyes örökségre számíthattak. Ifjabb Thököly István ügyes fellépésének bizonyítéka, hogy előbb az árvai közbirtokosság igazgatói tisztét szerezte meg 1652-ben, majd az egyes porciókat is elkezdte felvásárolni a közbirtokos társaktól.

A vagyoni gyarapodás rangbéli emelkedéssel is együtt járt: 1654-ben grófi címet nyert és ugyanebben az évben Árva megye főispánjának is kinevezték.

Thököly István felelős családfői megnyilvánulásának másik terepe az erdélyi dinasztikus kapcsolathálózat megerősítése volt, nem függetlenül az ottani politikai befolyás- és vagyonszerzési céloktól. Felesége váratlan halálával még indokoltabbá vált a családi kapcsolatok és összetartozás kifejezése a Bethlen-leszármazottakkal. Az értekezés ezért erre a szempontra helyezve a hangsúlyt, áttekinti Bethlen István gyermekei öröklési rendjét és a Thökölyek erdélyi oldalági rokonságát. Gyulaffy Mária édesanyja Bethlen Anna volt, két lánytestvérével, Katával és Druzsínával – fivéreik, Bethlen István és Péter elhunytá után – ők váltak Bethlen István fő örökösévé. Miután Rhédey Ferenc és Bethlen Druzsina egyetlen fia 1663-ban elhunyt, a számottevő birtokok – Huszt vára és uradalma, Hunyad vára és uradalma, a máramarosszigeti, a küüllővári, a marosillyei és a boroskrakkó uradalom részeinek – várományosává Bethlen Kata és Bethlen Anna utódai, a Zólyomiak és a Thökölyek léptek elő.

Keczer Ambrus naplója, Thököly István levelezőkönyve és Teleki Mihály levelezése alapján sikerült rekonstruálni Thököly Istvánnak az erdélyi örökség megszerzésére szőtt terveit és egyben a fejedelemség politikájába is betekintést nyerünk. A gróf stratégiai-dinasztikus koncepcióját jól szemlélteti a családjával 1663–1667 között tett négy rövidebb-hosszabb erdélyi tartózkodásának források alapján felvázolt menete. Az Apafi Mihály fejedelemmel való tárgyalások során biztosították Thököly Imrének a máramarosi főispánságot, a tisztségbe 1667 végén be is iktatták a tízéves fiút, ám a politikai presztízsnyerés nem jelentette a kívánt vagyon elnyerését, hiszen Rhédey Ferenc halálát követően Husztból, majd Hunyadból is kiszorították a Thökölyeket.

Az özvegy gróf gyermekeit a rokonok és a familiárisok, köztük a Keczerok nevelték. Az idősebb nővéreket rokon női udvarokba küldték, Katalint Széchy Máriához Murányba, Máriát Bethlen Druzsínához Husztra. Thököly Éva Árvában és Késmárkon nőtt fel, ahol az udvarok nemcsak kulturális központok, de mulatságok, vadászatok és persze a politika színhelyei is voltak. Az evangélikus Thököly család a Szepesség egyre szorongatottabb protestáns közösségeinek pártfogójaként is tekintélyt szerzett. Ennek ellenére 1670 novemberében Thököly Katalin a katolikus Esterházy Ferencnek nyújtotta a kezét, aki reverzálisban biztosította őt, hogy nem háborgatja a vallásában.

Thököly István 1670-ben kelt végrendeletében fiát, Imrét jelölte meg fő örökösének, Késmárkot, Likavát és kisebb birtokokat ráhagyva. A három lányát egyformán részesítette a vagyomból, így megállapítható, hogy Évára az aranyműveken kívül 6000 forint készpénz, az Illésházy-féle árva-letavai porció harmada, a Thurzó-féle árva-letavai porció negyede, valamint anyai ágról az egyik erdélyi birtok jutott volna. A fiatal lány tehát tisztos hozományt vitt volna a házasságba, ha a család története és ennek megfelelően vagyoni helyzete 1670-ben nem vesz váratlan fordulatot.

Thököly István szerepét a Wesselényi-mozgalomban egyelőre még nem tisztázták a kutatások. Miután gyanú merült fel ellene, I. Lipót magyar király a várai és birtokai elfoglalására adott utasítást. Thököly

árvai várában hunyt el 1670. december 3-án, miután fiát, Imrét Erdélybe küldte. A várban maradó Thököly Mária és Éva sorsa azonban rendezésre várt.

Az értekezésben tehát a fenti szempontokat részletesen kifejtve levezettem, hogy a Thökölyek vagyonosodása és emelkedése a tehetségnek és jó házasságoknak köszönhetően mintegy 100 éven és több generáción keresztül folyt, ifjabb Thököly István alatt már a Magyar Királyság elitjébe tartoztak. Mindazonáltal a két országban való terjeszkedés, az anyai ági erdélyi örökség biztosítása az adott politikai viszonyok között nem volt reális, ráadásul a Magyar Királyságbeli vagyont lefoglalták, így a Thökölyek a korabeli politikai folyamatok vesztesei közé kerültek. A család addig összetartó rokoni kapcsolataiba éket vert a politika: nemcsak a leánytestvérek szakadtak el fivérüktől, de a nővérek is egymástól.

2. Thököly Éva, a gyámleány

Az életút következő szakasza az 1671–1682 közötti időszak, amelyet Thököly Éva gyámleányi státuszban töltött. 1670 végén Thököly István négy gyermeke közül Katalin férjnél volt, Imre Erdélyben bujdosott, míg Mária és Éva sorsa bizonytalanná vált. Az árvaságra jutott gyermekekről a gyámság intézménye volt hivatva gondoskodni, Verbőczy István törvénykönyve részletesen foglalkozott a különböző gyámsági típusokkal. Bár Thököly Istvánnak volt elgondolása a gyermekei jövőjéről – a végrendeletében hűséges barátjára, Keczer Ambrusra és a családjára bízta volna őket –, ez a felségárulás büntette miatt szóba sem jöhetett, a gyám kijelölése a királyra hárult. A rokonság okán Esterházy Ferenc gyámi megbízatása lett volna indokolt, amit egy rövid időre el is nyert, ám időközben a fivére, Esterházy Pál is – hivatkozva a Thököly Istvánnak a halálos ágyán tett ígéretére – bejelentkezett a tiszttért. 1672 januárjában őt jelölte ki az uralkodó gyámnak.

A Thököly Máriát és Évát befogadó fraknoi Esterházy család története jól ismert. A Thökölyekhez hasonlóan a nem túl régi múltra visszatekintő főrendek közé tartoztak: a familia látványos felemelkedése Esterházy Miklóssal kezdődött és fiával, Pállal folytatódott. A fiatal gróf unokahúgával, Esterházy Orsolyával való egybekelése révén a család megtartotta az előnyös házasságokkal szerzett vagyont. 1670-ben Esterházy Pál, akit a Wesselényi-mozgalom következményei nem érintettek, már komoly politikai tényező, királyi udvarmester és bányavidéki főkapitány volt, aki kismartoni rezidenciájából igazgatta egyre növekvő birodalmát.

Gyámszülöként gondoskodnia kellett a Thököly leányok neveltetéséről és kiházásításáról, ehhez évjáradékot kapott a Magyar Kamarától. Emellett azonban többet is tett, hiszen eljárta az édesapjukat érintő felségárulási perben és igyekezett gyámleányai anyai ági örökségét tisztázni azt követően, hogy Thököly Istvánt 1671. július 16-án posztumusz elítélték és minden vagyont elkobozták. Az evangélikus vallású lányok nem ismert időpontban katolizáltak, ezt fiatal korukból adódóan nem élhették meg nagyobb identitásbeli válságként, mint édesapjuk elvesztését. A későbbiekben mindketten a katolikus egyház buzgó és hűséges híveként ismertek. Esterházy Pál a gyámszülői hatalomgyakorlás eszközével élve Thököly Máriát már 1674-ben férjhez adta a Kanizsával szembeni

végvidék főkapitány-helyetteséhez, Gersei Pethő László báróhoz, aki a rang- és életkori különbségek ellenére tisztos megélhetést tudott nyújtani a fiatal nőnek.

Thököly Éva egyedül maradt a kismartoni udvarban. A neveltetéséről hiányosak az ismereteink, az életútnak ezt a részét lehetett a legkevésbé feltárni és rekonstruálni a forrásokból. A gyámajával való levelezése 1678-ban indult meg, és véleményem szerint ide datálható eddig tényszerűen nem tudott korai viszonyuk kezdete is, amely sem Esterházy Orsolya, sem pedig az udvar előtt nem maradt rejtve és a két nő viszálykodásába torkollott.

A kényes helyzet kézenfekvő megoldása Thököly Éva férjhez adása lett volna, 1682. március 31-én azonban 40 évesen elhunyt Esterházy Orsolya, az akkorra már nádorrá választott Pál pedig döntésre kényszerült. Feltártam, hogy mely érvek szóltak Thököly Éva feleségül vétele mellett és melyek ellene, s arra a következtetésre jutottam, hogy az igen gyorsan létrejövő házasságnak a politika mellett a szerelem is az oka lehetett. Thököly Éva vagyontalan gyámleányi státusza ezzel egy csapásra megváltozott. A nádor felesége, egy hatalmas udvartartás úrnője és tíz gyermek mostohaanyja lett.

3. Thököly Éva, a feleség

Az értekezés legterjedelmesebb egysége az 1682 és 1700 között tartó házasság alappilléreit vizsgálja, így a házaspár közti viszonyt, az utódok megszületését, a családi pozíciókat és egyben a dinasztikus stratégiákat, a feleség házassági és vagyoni jogait, beleértve a feleség vagyonszerzését, továbbá Thököly Évának az Esterházy-udvarba való beilleszkedését, valamint a konfliktustűrő és -megoldó képességét. Az elemzés fő szempontjai arra irányultak, hogy Thököly Éva házasságban eltöltött éveit meg tudták-e változtatni a nő kezdeti, „csábítói” szerep miatt kialakult kedvezőtlen megítélését – függetlenül attól, hogy ténylegesen ki volt a kezdeményező – továbbá, hogy ez a pozitív irányba mozduló imázs hozzá tudott-e járulni az Esterházy család presztízséhez, tekintélyének gyarapodásához, s ha igen, hogyan.

- A férj és feleség kapcsolata a levelezés alapján jól nyomon követhető. A megszólítások és aláírások, a gyengédség és szeretet kifejezéseinek időbeli változása a viszony átalakulását is jól jelzik. A kezdeti szerelmes állapot a kora újkori házastársi levelezésekben egy ritka jelenséget eredményezett, egy sajátos becéző-intim, a házaspár harmonikus szexuális kapcsolatára utaló nyelv használata volt megfigyelhető. Thököly Éva intelligenciája nyelvi kifejezőképességében, sokszínű stílusában is megnyilvánult. A levelei aláírása a Thököly család felé szóló lojalitásának a kifejeződése: következetesen gróf Thököly Évának vagy egyszerűen Thököly Évának nevezi magát, ebben változás az elválásuk után volt megfigyelhető, amikor az érdekei érvényesítése érdekében a hivatalos iratokban már Esterházy Éva hercegasszony szerepelt az aláírásában. A házastársi kötelek lazulásával a szeretetteljes gyengéd nyelv az érzelmek hullámmászását, a düh, félelem és kudarcok megjelenését visszatükrözve kíméletlenebbé vált, bár az is észrevehető, hogy Thököly Éva bármikor képes volt gyors hangnemváltásra. A családi és a hivatali ügyek, így a nádori hivatal Kismartonban való működtetése bizonyára közös programokat és protokolláris feladatokat is róttak az asszonyra, de erről

csak kevés releváns forrás őrződött meg, ellenben a saját, egyre inkább elkülönülő életének eseményeiről, a badeni fürdőkúrákról, a bécsi utazásokról és egyéb mulatságokról bőségesen informálnak a levelei.

- Thököly Éva a házasságkötéssel egy nagycsaládban vált mostohaanyává. A tíz gyermek többsége nem igényelt különösebb anyaszerepet a tőlük nem sokkal vagy alig idősebb nőtől. A legidősebb fiúk már önálló utat jártak, a kisebbek iskolai tanulmányokat folytattak, a lányok az apácaéletre készültek. Évának 1683 és 1692 között hét gyermeke született, közülük öt még kiskorában elhunyt, Anna Terézia és József Antal éltek meg a felnőttkort. A mozaikcsalád részletes bemutatásáról, a gyermekek pályájáról, a családtagok között kialakult kapcsolathálózatról külön fejezet szól, a sok új életrajzi adat feltárása mellett számos szakirodalmi tévedés került kiigazításra. Thököly Éva anyai veszteségei következményének is tekinthető, hogy férje szándéka ellenére nem engedte gyermekei egyházi pályára lépését. Mindezentúl Esterházy Pál 20 végrendelete és pótvégrendelete alapján lehetővé vált az utódlás elrendezésére szőtt dinasztikus terveinek felvázolása is. A herceg stratégiájának fő mozgatórugója az volt, hogy a gyarapodó vagyont és a családfelelősséget a kezében tartsa, szervezőelvé pedig az, hogy „az Esterhás familia mindenkor méltóságos, s hatalmas és előkelő [légyen] Magyarországon”. Ezért két legidősebb fiát, Miklóst és Lászlót félreállította és egyházi pályára irányította. Ismert, hogy a dinasztia minél sikeresebb megmaradása érdekében az általa kezdeményezett új hitbizományi törvény lehetőségeit kihasználva világi pályára szánt fiainak, Mihálynak, Gábornak és Józsefnek hitbizományokat hozott létre, ezek tartalmi változásainak rögzítése az értekezés egyik talán mellékesnek látszó, de lényeges új eredményét jelentik. Döntései, amelyekkel vezető szerepre kijelölt fiát, Esterházy Mihályt a családon belül „helyzetbe hozta”, előrevetítette az első házasságból származó fiú és a mostohaanya a korban egyébként tipikusnak nevezhető érdekellentéteit.

- Esterházy Pál második felesége helyét is ebben a dinasztikus elv által áthatott stratégiában határozta meg úgy, hogy a neki biztosítandó vagyonelemek értékét a viszonyuk aktuális állapotától tette függővé. Az özvegyek vagyoni jogaira vonatkozó rendelkezéseket Esterházy Pál bírói jogkörénél fogva is ismerte. A kötéslevelek és végrendeletek vizsgálata bizonyította, hogy míg házasságuk első felében nagyvonalúan gondoskodott a feleségéről, addig kapcsolatuk romlásával egyre kevesebbet juttatott neki özvegyi haszonélvezetül és szabad rendelkezésre. Az 1700 előtti utolsó végrendeletben 30.000 forint értékű értéktárgy mellett Köpcsény vára és uradalma illette meg Thököly Évát, amelyből a herceg szerint palatinusnéként is méltón élhet, ugyanakkor kijelenthető, hogy a nagy Esterházy-birodalmon belül ez csak egy szerényebb jussnak számított.

- Thököly Éva házasság alatti vagyoni állapotának feltérképezése az értekezés egyik nehéz, de hasznos célkitűzése volt. A közpolitikában két ponton is bekövetkező kedvező fordulat a hercegasszony vagyoni gyarapodását eredményezte. Az egyik az enyhülés légkörében meghozott kártérítési törvény volt 1681-ben, amely alapján Thököly Éva 22.500 forinthez jutott az elkobzott anyai jószágok és az értéktárgyai kárpótlásaként. A másik Erdély politikai helyzetének a változása, a *Diploma Leopoldinum* kiadása volt, amely az egykori Bethlen-Thököly birtokokat kézben tartó Apafi családot tárgyalásra

bírta. Ezek részleteinek a bemutatásával láthatóvá vált, hogy a Thököly nővéreknek miként sikerült az Apafiakkal szembeni birtokigényeiket érvényesíteniük az 1690-es évek elején, amely Thököly Évának több mint 60.000 forintot eredményezett. A források alapján a hercegasszony vagyonosodásának eddig ismeretlen folyamatát is feldolgoztam, így a birtokszerzéseket (Szent Margaréta, Sérc, Zárány, Hegykő), a gazdálkodást, a bekapcsolódását az erdélyi marha- és sókereskedelembé, a kölcsönök adását. A fejezet konklúziója egyszerűen úgy fogalmazható meg, hogy a vagyontalan gyámleány saját gazdasági stratégiát követve az 1690-es évek végére vagyonos asszonnyá vált. Birtokai és javai értéke meghaladta a 100.000 forintot.

- A nemes asszony a születési családjának és nemzetségének is mindenkori képviselője a férje udvarában. A források alapján adathozható volt, hogy Thököly Éva csak nehezen érvényesíthette a saját családi identitását az Esterházy famíliában, már ha egyáltalán volt ilyen törekvése. Édesapja elítélése és bátyja politikai szerepe miatt feltehetőleg hallgatásra kényszerült és ha megszólták, túrnie kellett. Egy feltűnő, bár biztosan nem egyedülálló esetet regisztráltam, amikor a rokon Draskovich János és felesége éppen Éva türelme határait feszegették családjá, magatartása és vagyontalansága felemlegetésével. A szűkebb atyafiságból szinte csak a két nővérevel tartotta a kapcsolatot, akik egyébként kétszer megözvegyültek és mindketten háromszor voltak férjnél. Katalinnal és Máriával a nőtestvéri szolidaritás alapvetően jól működött, különösen az erdélyi birtokaik visszaszerzésekor mutatkozott meg egymásra utaltságuk. Éva a bátyjával, Thököly Imrével, elválásuk óta csak néhány levelet válthatott, s tudomásom szerint személyesen nem találkoztak többé. Hídszerep betöltésére a férje és fivére között nem volt lehetősége.

- A házasság elemzési szempontjai között a férfi és női udvartartás, az urat és az úrnőt körülvevő környezet, anyagi kultúra, valamint a mecenatúra kérdései is szerepeltek. Esterházy Pál udvarának újszerű bemutatását a saját iratanyagában és a birtokok számadásaiban lévő adatok alapozták meg. Eszerint a nádor-herceg összetett udvartartását kb. 100–120 fő képezte. Kultúrtörténeti szempontból is figyelemreméltó jelenségeket tapasztaltam a vizsgálat során, így például szerezsenek és törpék tartását. A női udvar jóval kevesebb, 10–12 személyből állt: inasok, dajkák, mosónők és néhány Frauzimmer, azaz nemesi kisasszony szolgálta Thököly Évát. Összehasonlítások alapján ez valóban kisebb udvartartásnak látszik, mint a kortárs magyar arisztokrata asszonyoké. Thököly Éva fő lakhelye a férje ízlését tükröző és frissen átépített kismartoni kastély volt, ahol saját, több teremből álló apartman állt rendelkezésére. Fraknón csak keveset tartózkodott, Lakompak pedig – Esterházy Orsolya öröksége lévén – férje *refugium*ának számított. Az 1690-es évektől létrehozta a saját birodalmát, amelynek ékköve a szent margarétai kúria és uradalom volt. Az inventáriumok alapján bemutatható volt Thököly Évának az a törekvése, hogy az udvarház és berendezése stílusában a legújabb bécsi divatot és korszerű trendeket kövesse. A hercegasszony katolikus egyház felé gyakorolt pártfogásának már az 1680-as évektől megfogható jelei voltak, férje ilyen jellegű kegyességi tevékenységét is támogatta, a vallásgyakorlatnak az Esterházy családban hagyományá váló ünnepén, a mariazeili zarándoklaton is rendszeresen részt vett, különböző adományait a források is rögzítették.

- A hercegi pár házasságon belüli konfliktusainak és ezek kezelésének vizsgálatával érthetővé váltak a viszony megromlásának okai. Az egymás közötti egyezkedési gyakorlatok kezdetben még sikerre vezettek, azonban a viszályok az 1680-as évek végétől annyira megsokasodtak, hogy megnyugtató megoldás nem körvonalazódott. Thököly Éva szempontjából a család- és udvarbeli legitimációja sikertelen volt, nem tudta magát elfogadtatni sem a mostohagyermekkel, sem a férje familiárisaival és udvari tisztjeivel, kívülállósága pedig beszűkítette a mozgásterét. Vagyoni és dinasztikus kérdésekben mellőzve, házastársi és özvegyi vagyoni jogaiban károsítva érezte magát és közös gyermekeik, József és Terézia örökségét sem látta biztosítottak. Az Esterházy-oldal érdekeit pedig sértette a hercegasszony külön vagyoni gyarapodása, önállósodása és öntörvényűsége. Szinte külön esettanulmányban lehetett összefoglalni az ezen okok miatt 1692-ben kirobbant vitát, amit a házasfelek egyházi közvetítők segítségével még kezelni tudtak, de a *caritas conjugalis* tartóssága kérdéses volt.

4. Thököly Éva a bíróság előtt

Thököly Éva sorsában 1700-ban következett be az újabb tragikus fordulat, amely meghatározta a hátralévő életét is. Ennek az évnek a nyarán a férje azzal vádolta meg Bécsben az alsó-ausztriai tartományi bíróságon, hogy meg akarta őt mérgezni. A magyar nádor és felesége kudarcos házassága a nyilvános térbe helyeződött, és ezzel a vád indítékai és annak következményei feltárhatókká váltak. A per lefolyásának egyes fázisai ugyan nem teljesen ismertek, de az alsó-ausztriai törvényszék működéséről, valamint az alsó-ausztriai nemesi büntetőjogról rendelkezésre álltak egyéb források és szakirodalmak. A per anyagának hiánya ellenére is elemezhető volt I. Lipót 1700 karácsonyán hozott ítéletének háttere, amely a hercegasszonyt mérgezés kísérletében bűnösnek találta és meghatározatlan időre fogságra vetette. A döntés enyhességében szerepet játszhatott, hogy Thököly Éva soha nem ismerte el a bűncselekmény elkövetését. A férj levelezéséből egyértelműen kimutatható volt a házasfelek aszimmetrikus kapcsolati hálója és hogy Esterházy Pál a pert kapcsolatain keresztül informálisan befolyásolta. A fejezetben igyekeztem feltárni a két fél érdekeit és arra a következtetésre jutottam, hogy Thököly Évának nem származott volna haszna a férje halálából. Esterházy Pálnak és az első házasságból született Mihálynak azonban mind a birtokok megszerzése, mind az öntörvényű asszony félreállítására kapóra jött. Bemutattam azt a háttérben zajló folyamatot, amelynek során Esterházy Pál lefoglalta a felesége birtokait és elvette az ingóságait. Az ekkor keletkezett inventáriumok teljes képet adnak Thököly Éva vagyonáról 1700-ban. Esterházy Pál az egyház színe előtt kezdeményezte az elváltást feleségétől, így kánonjogi szempontból az 1700–1713 közötti időszakban a közös ágytól és asztaltól tartósan szétváltak, de a teljes szétválás (*separatio*) nem ment végbe, férj és feleség maradtak. Thököly Évát a tullni kolostorba vitték, ezzel hasonló helyzetbe került, mint 1670-ben, kislány korában: vagyontalanul maradt, szabadságát elvesztette, idegenek határozták meg az életét.

5. Thököly Éva magánya

Az értekezésnek ebben a fejezetében az életút utolsó szakaszát mutatom be a magányosan, családjánélkül élő Thököly Éva küzdelmeit vagyona és becsülete visszaszerzésére.

- Thököly Éva 1700 decemberének végétől 1701. október végéig volt fogságban a Habsburg alapítású tulli domonkos kolostorban. Cselekvési lehetőségeit és kiszabadulásának stratégiáját ügyvédek és rokonok segítségével sikerült lépésről-lépésre véghez vinnie, amelynek centrális eleme volt, hogy férjét hatalmaskodással vádolta meg. A nagyjából 120.000 forintra tehető vagyoni kártérítési igénye kormányzati szintre, a Titkos Tanács egy különbizottsága elé került, ahol ez ügyben vizsgálatot indítottak. Egészségi állapota romlására és elesettségére hivatkozva, valamint a szabadsága fejében felajánlott 30.000 forintnak köszönhetően 1701. október 21-én uralkodói döntéssel szabadon engedték a kolostorból, mindazonáltal mozgását, utazását korlátozták. Lakóhelyként az alsó-ausztriai Sankt Pölten városát jelölték ki. A kedvező fejlemények elérése rámutatott arra, hogy a Thököly Évát pártfogoló befolyásos egyháziaknak, így Kollonich Lipótnak vagy az osztrák ferences provincia tagjainak s közülük a név szerint is említhető Franciscus Caccianak a befolyása a bécsi udvarban legalább annyira jelentős volt, mint Esterházy Pál udvari kapcsolatai. Figyelemre méltó fordulatként volt értékelhető, hogy míg az 1700. december 23-án kihirdetett ítélet Esterházy Pált nyertes helyzetbe hozta, 1701 folyamán már védekezésre és annak bizonyítására kényszerült, hogy törvényesen járt el a felesége vagyonát illetően.

- A megmaradt nagy mennyiségű forrásanyag alapján nyilvánvalóvá vált, ahogy Thököly Éva fokozatosan kiismerte a bécsi udvar és az alsó-ausztriai tartományi bíróság működését, és a nők szűkebb cselekvési lehetőségei ellenére is a maga javára fordította a folyamatokat. Ebben kétségtelenül segítségére volt az új uralkodó, I. József trónra kerülése is, aki 1706. október 21-iki rendeletében előbb visszaadta a hercegasszony mozgási szabadságát, majd 1708. március 2-án, meghurcoltatásának hetedik évében visszahelyezte korábbi méltóságába és jogaiba, rehabilitálta.

- Az újbóli talpra állás folyamatát is jól szemléltették a források: Esterházy Pál megegyezésre kényszerítése, az első szerződés kidolgozása – az aláírására 1702. július 1-jén került sor Bécsben –, majd a további tárgyalások szokatlanul erős megvilágításba helyeztek a korabeli jogrendszer működési mechanizmusát. A „kétoldalú” szerződések tartalmi vonatkozásai pedig nemcsak a házaspár vagyoni viszonyait, hanem alku- és tárgyalóképességüket, valamint személyiségüket is láttatni engedték. Mivel Esterházy Pál nem tartotta be a szerződéseket, így a házaspár között folyó vagyoni perek egészen a herceg 1713-ban bekövetkezett haláláig tartottak, ezek részletei a bécsi udvar I. Lipót és I. József alatti működésébe is bepillantást nyújtottak.

- Adásvételi szerződések és egyéb dokumentumok kézzel foghatóvá tették Thököly Évának a férjétől kiperelt kártérítésekből történő újabb vagyoni gyarapodását: Alsó-Ausztriában vett kisebb birtokokat, Donauebrunnban, Tribuswinkelben, majd Wienersdorfban, sőt, Bécsben a Riemergassén is vásárolt egy házat és Leopoldsdorfban egy kertet. Férje halála után a magyar Hegykört is visszaszerezte.

6. Thököly Éva hagyatéka

A fennmaradt, 1708-ban kelt végrendelet és az ezt kiegészítő három pótvégrendelet 1713 és 1716 között Thököly Évának a halálakor birtokokban, ingatlanokban, készpénzben, kölcsönökben és értéktárgyakban fekvő vagyonáról nyújtott részletgazdag információkat. A több mint 170.000 forintot kitevő vagyont a hercegasszony különböző megfontolások szerint osztotta szét. A részletesen elemzett források alapján ugyan fia, József tekinthető fő örökösnek, akire 'virtuálisan' 80.000 forint értékű jószágot és férje, illetve utódja felé szóló 30.000 forint követelést, ténylegesen Hegykőt, továbbá háziékszerait hagyta. Mégis tanulságosabb a Thököly családtagokról, barátnőkről és a mellette kitaró alkalmazottakról, valamint a háláját leginkább élvező ferences rendről megrajzolható kapcsolati háló, amely a hercegasszony lelki, szellemi és anyagi talpra állását biztosította. Az értekezés egyik fontos eredményének gondolom Thököly Éva mecénatúrája egyes aspektusainak a feltárását, így a lékai ágostonos és a puppingi ferences kolostorok, egyáltalán a katolikus egyház támogatását, valamint a női szolidaritás jeleinek megnyilvánulását. A mintakövetésben az özvegy Habsburg császárnék reprezentatív szerepét véltem felfedezni.

*

Thököly Éva sorsa rendkívülinek mondható a korban. Gazdag grófkisasszonyból hirtelen családját és vagyonát vesztett árvaként idegen udvarba került, majd a gyámajával kötött házasságával a Magyar Királyság legmagasabb státuszú asszonya lett. 1700-ban ismét elvesztette szabadságát és méltóságát, majd ebből a helyzetből is sikerült kiemelkednie. Tekintélyelvű és férfi hatalmú környezetben tudott nőként méltóságát teljesen érvényesíteni. Thököly Évának a források alapján kibontható személyisége egy nyílt, eleven, érzékeny nő benyomását kelti. A merev szokásjogot, különösen a nőkre vonatkozó társadalmi elvárásokat figyelmen kívül hagyta, ha úgy vélte, hogy az érdekei ezt kívánják. Az értekezés során ezt a törekvését, az érdekérvényesítés képességének és erős öntörvényűségének az együttes hatóerejét igyekeztem bemutatni, mindazonáltal azokat a kortárs véleményeket is bevonva az értékelésbe, miszerint ugyanez az öntörvényűség Thököly Éva házasságának megromlását és végül a férjétől való elválását is okozta.

Thököly Éva Esterházy Pál halála után három évvel, 1716. augusztus 21-én, 57 évesen hunyt el bécsi házában. A pártfogó ferences rend Bécshez közeli kegyhelyén, Maria Lanzendorfban találta meg végső nyughelyét, művészi faragott epitáfiuma – amelynek a művészeit is sikerült azonosítani – a templomban látható, ahol az emléket a mai napig ápolják. Esterházy Pál első házasságából származó fiainak, Mihálynak és Gábornak nem voltak fiú örökösei. Az Esterházy hercegi ág a fennmaradását a Thököly Évától született Esterházy Józsefnek köszönhetette.

*

A felsorolt eredményeket tekintve úgy vélem, hogy három szempontból is jelentős újdonságokkal szolgálhat az értekezés: elsőként az eddig szinte ismeretlen Thököly Éváról újonnan feltárt források alapján egy koherens és adatgazdag életrajz született. Másodsor egy 17. század végén élt arisztokrata asszony életéről egy nem tipizálható, de tipikus elemeket is tartalmazó és más életutakhoz

párhuzamokat kínáló áttekintés jött létre. Végül az Esterházy család történetére és kifejezetten pedig Esterházy Pál herceg közpolitikán és közügyeken kívüli életére nézve is sikerült új és az eddigi kutatásoktól eltérő nézőpontú megközelítést felmutatni.

IV. Az értekezésben tárgyalt kérdéskörökhöz kapcsolódó korábbi publikációk

VISKOLCZ Noémi: „az Szegény Urnak és az Nagysagos famíliának örök emlékezetire” Esterházy Miklós nádor castrum dolorisának történetéhez. *Lybubus Magyarásztudományi Forrásközlemények* 4. (2006) 31–39.

VISKOLCZ Noémi: Az Esterházyak temetkezéseiről a 17. században. *Művészettörténeti Értesítő* 58. (2009) 245–268.

VISKOLCZ Noémi: *Magyar arisztokraták I. Lipót esküvőjén 1666-ban. Egy metszet Esterházy Pál bécsi bevonulásáról.* In: „Ez a világ, mint egy kert...” *Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére.* Szerk. BUBRYÁK Orsolya. Bp., 2010. 129–141.

VISKOLCZ Noémi: Esterházy Anna Júlia (1630–1669). *Századok* 149. (2015) 873–903.

VISKOLCZ Noémi: *Thököly István és Imre levelei Esterházy Pálnak – Árva és Likava elfoglalása (1670).* In: *Reformatio nostra – Protestáns szellemi műhelyek Északkelet-Magyarországon.* Szerk. GYULAI Éva, TASI Réka. Miskolc, 2017. 78–97.

VISKOLCZ Noémi: *A Thökölyek kincstárjai.* In: *Rod Thököly / A Thököly nemzetség.* Szerk. Erika CINTULOVÁ, Marta KUČEROVÁ. Kežmarok, 2018. 377–386.

VISKOLCZ Noémi: *Az Esterházy hercegi család és a borok.* In: „*Vina bibant homines, animantia cetera fontes*”. *Tanulmányok a magyar bor történetéből.* Szerk. PÓSÁN László, TÓZSA-RIGÓ Attila. Debrecen, 2018. 64–75.

Esterházy Pál és Orsolya levelezése. Sajtó alá rend. VISKOLCZ Noémi és ZVARA Edina, KIRÁLY Péter és KISS Erika közreműk. Budapest: Kossuth Kiadó – MTA KIK, 2019. (Esterhazyana), 352.p.

VISKOLCZ Noémi: *Az Esterházy hercegi levéltár 20. századi sorsa.* In: *Bonarum Cultores Artium: a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának kutatói almanachja 2020.* (Szellem és tudomány. Supplement Volume 11.) 697–703.

VISKOLCZ Noémi: *A herceg történésze. Hajnal István az Esterházyak szolgálatában 1922–1930.* Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára – Kossuth Kiadó, 2019. 231.p.

VISKOLCZ Noémi: *Esterházy Pál (1635–1713) egyházi mecenatúrájának néhány példája.* In: *Egyház és vallás a koraiújkor Magyarországon.* Szerk. KÓNYA Péter, KÓNYA Annamária. Prešov, 2020. 223–238.

viskolcz.noemi_5_22

VISKOLCZ Noémi: A griff és a leopárd háborúja: Thököly Éva és Esterházy Pál szétválása és perei.
Miskolci Jogi Szemle 16. (2021) 703–714.

Esterházy Pál és Thököly Éva levelezése. Sajtó alá rend. VISKOLCZ Noémi és ZVARA Edina, KIRÁLY Péter és KISS Erika közreműk. Budapest: Kossuth Kiadó – MTA KIK, 2022. (Esterhazyana), 352.p.